

Тематски зbornик radova
MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH

MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH
Tematski zbornik radova

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet
Studentski kulturni centar Niš
2016. godina

Recenzenti:

prof. dr Miroslav Krstić
doc. dr Nebojša Milićević

Glavni i odgovorni urednici:

prof. dr Bojana Dimitrijević
Aleksandar Blagojević

Urednici:

doc. dr Dušan Todorović
Milena Vujičić

Tiraž

100

Format

17x 24cm

Štampa

SCERO print

ISBN 978-86-7379-427-3

REDAKCIJA ZBORNIKA: **doc.dr Dragana Stanojević**, **doc dr Jelena Davidović Rakić**,
doc. dr Dušan Randelović (Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim
sedištem u Kosovskoj Mitrovici), **prof. dr Miroslava Đurišić-Bojanović** (Filozofski
fakultet Univerziteta u Beogradu), **doc. dr Ivana Janković**, **doc. dr Miroslav Komlenić**
(Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu)

UDK 159.923.3-057.87

159.953.5

159.922.7.072

Jelena Maksimović³

Psihološko savetovalište za studente Studentskog kulturnog centra Niš

Aleksandra Simčević

Nevena Đorđević

Ana Stevanović

Univerzitet u Nišu

Filozofski fakultet Niš

Departman za psihologiju

OSOBI NE LIČNOSTI KAO PREDIKTORI SAMOEFIKASNOSTI KOD UČENIKA PRVOG I ČETVRTOG RAZREDA SREDNJE ŠKOLE

Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi da li su osobine ličnosti statistički značajni prediktori samoefikasnosti kod učenika prvog i četvrtog razreda srednjih škola. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 100 ispitanika oba pola (38 muških, 62 ženskih), prvog i četvrtog razreda (50 prvog, 50 četvrtog) srednjih škola iz Kosovske Mitrovice i Leskovca. Za procenu stepena izraženosti osobina ličnosti korišćen je upitnik *Velikih pet plus dva- VP+2* (kraća verzija) i Upitnik samoefikasnosti za decu.

Regresiona analiza je pokazala da su kod učenika prvog razreda Otvorenost prema iskustvu statistički značajan prediktor Socijalne ($\beta = .58$, $p < .01$), Opšte ($\beta = .63$, $p < .01$) i Emocionalne ($\beta = .54$, $p < .05$) samoefikasnosti, dok je Savesnost statistički značajan prediktor Akademske samoefikasnosti ($\beta = .46$, $p < .05$). Postupak regresione analize kod učenika četvrtog razreda je pokazao da je dimenzija Neuroticizam prediktor Opšte samoefikasnosti ($\beta = -.33$, $p < .05$), dok je dimenzija Ekstraverzija statistički značajan prediktor Socijalne samoefikasnosti. Za Akademske i Emocionalnu samoefikasnost, kod učenika četvrtog razreda nisu nađeni statistički značajni prediktori.

---

³ jelenamaksimovic90@gmail.com

Ključne reči: osobine ličnosti, samoeфикаsnost, srednjoškolfci

TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Postoje različita shvatanja u okviru psihologije ličnosti o tome kako je određeno ponašanje svake osobe. Kada se kaže ličnost misli se na uverenje da ono što osoba radi, misli ili oseća zapravo ima poreklo u njoj samoj, i da unutar osobe postoje faktori koji su uzroci njenog ponašanja. Upoznati nečiju ličnost znači prepoznati konzistentne obrasce ponašanja te osobe, što samim tim daje mogućnost za predviđanje njenih budućih akcija (Smederevac i Mitrović 2006).

Savremene teorije ličnosti razvile su se pod uticajem brojnih teorijskih, empirijskih i metodoloških pristupa, kao rezultat nekih kliničkih posmatranja, ili ideja koje potiču iz pristupa poput geštalt teorije, kibernetike, teorije sistema ili teorija učenja. Samim tim postojanje brojnih teorija ličnosti jeste razlog što se ne može formulisati jedna univerzalna definicija ličnosti već ih je veliki broj. Olportova definicija jeste jedna od najčešće citiranih u okviru psihologije ličnosti. On na ličnost gleda kao na dinamičku organizaciju unutar individue, organizaciju onih psihofizičkih sistema koji imaju važnu ulogu u determinaciji karakterističnog prilagođavanja osobe okruženju (Allport 1937, prema Smederevac i Mitrović 2006).

Gledište o petofaktorskoj strukturi ličnosti nije bilo prihvaćeno od svih autora, pa su Telegen i Voler (Tellegen 1985; Waller 1999; prema Smederevac i sar. 2010) iz tog razloga sprovedli sopstvenu psiholeksičku studiju. Koristili su potpuno drugačiji način uzorkovanja opisa ličnosti iz rečnika. Reč je o slučajnom uzorkovanju i u okviru opisa ličnosti uključeni su svi termini bez obzira na to da li imaju ili ne jasno evaluativni karakter (Smederevac i sar. 2010). Telegen i Voler radili su istraživanje na studentima Univerziteta u Minesoti, i na taj način dobili 400 opisa ličnosti koji se mogu smestiti u dva upitnika. Njihovo istraživanje dovelo je u pitanje značaj petofaktorskog modela, i istakli su značaj još dve dimenzije koje su važne za opis ličnosti. Reč je o dimenzijama samoevaluacije, i to su – Pozitivna valenca i Negativna valenca, što je dovelo do pojave sedmofaktorskog modela.

Ispitivanje strukture ličnosti u okviru leksičkog pristupa sprovedeno je i u okviru naše kulture. Prvu psiholeksičku studiju sprovedla je Snežana Smederevac (2000, 2002). Poštujući kriterijum reprezentativnosti, autorka je

izdvojila iz Rečnika srpskohrvatskog književnog jezika, sa svake desete stranice rečnika, svaki termin koji se odnosi na ličnost, dakle, imenice, prideve i glagole. Iz konačne liste uklonjeni su samo sinonimi. Primenljivost konstruisanog upitnika je potvrđena na uzorku od 500 ispitanika (Čolović, Mitrović, Smederevac 2005). Kasnija istraživanja dovela su do formulacije sedmofaktorskog modela ličnosti koji je nazvan *Velikih pet plus dva - VP+2*. Ovaj model sadrži sedam osnovnih dimenzija ličnosti, a svaka od njih sastoji se od dve ili tri subdimenzije. Osnovne dimenzije koje karakterišu svaku ličnost, a stepen izraženosti svake od njih jeste ono što varira, jesu: Neuroticizam, Ekstraverzija, Savesnost, Agresivnost, Otvorenost prema iskustvu, Pozitivna valenca i Negativna valenca (Smederevac i sar. 2010). **Neuroticizam** je dimenzija individualnih razlika u stepenu reaktivnosti na potencijalno ugrožavajuće stimulse. Muškarci i žene sa visokim skorom na skali Neuroticizma skloni su iracionalnim idejama, slabije kontrolišu svoje impulse i imaju slabije kapacitete za prevladavanje stresnih situacija. Emocionalno stabilne osobe, staložene i relaksirane, koje su u stanju da prevladaju stresne situacije postižu niže skorove na skali Neuroticizma (Knežević i sar. 1997). U svakoj od zemalja koje su bile obuhvaćene istraživanjem žene su u proseku postizale viši rezultat (Lynn & Martin 1997). **Ekstraverzija** je dimenzija individualnih razlika u stepenu reaktivnosti na spoljašnje okruženje. Visoka reaktivnost je karakteristična za introverte, niska za ekstraverte. Ekstraverti vole uzbuđenja i stimulaciju. Oni su socijabilni, preferiraju velike grupe i skupove, asertivni, pričljivi i puni energije. Introverti su rezervisaniji, nezavisniji i umereniji od ekstraverata (Knežević, Radović i Opačić 1997). Fingold (Feingold 1994) koristeći metaanalizu nalazi da žene postižu malo više rezultate na ekstraverziji. **Savesnost** se odnosi na stav prema obavezama i u izvesnoj meri se može posmatrati kao snaga nečije volje. Ljudi se razlikuju u stepenu u kome žele da žrtvuju svoju lagodnost i ulože napor radi ostvarivanja dugoročnih ciljeva. Ova osobina je u velikoj meri određena vaspitanjem i stepenom u kom je osoba u stanju da uspostavi kontrolu nad vlastitim ponašanjem (Smederevac, Mitrović i Čolović 2010). Osobe sa niskim skorom na Savesnosti nisu obavezno amoralne, ali su moralni principi koje su usvojili manje obavezujući, takođe su i daleko bezbrižniji kada su u pitanju obaveze i rad koji vodi nekom cilju (Knežević i sar. 1997). **Agresivnost** je dimenzija koja podrazumeva individualne razlike u pogledu učestalosti i intenziteta

agresivnih impulsa, kao i razlike u intenzitetu samih agresivnih reakcija. Agresivne manifestacije mogu biti najrazličitijeg karaktera od preteranog nastojanja da se dominira u komunikaciji do fizičkog ispoljavanja agresije (Smederevac, Mitrović i Čolović 2010). **Otvorenost prema iskustvu** predstavlja osobinu koja obuhvata intelektualnu radoznalost, širok krug interesovanja i otvorenost za promene (Smederevac, Mitrović i Čolović 2010). Individue otvorenog duha sklone su eksperimentisanju, novim idejama i nekonvencionalnim vrednostima. Voljne da autoritet dovedu u pitanje, ove osobe su spremne da prihvate nove etičke, socijalne i političke ideje, što ne znači da su neprincipijelne. Nasuprot njima su ljudi sa niskim skorovima na dimenziji Otvorenost prema iskustvu. Konvencionalni u ponašanju, konzervativnog izgleda i držanja, preferiraju staro u odnosu na novo i teže da budu politički i socijalni konzervativci (Knežević i sar. 1997). Osobe kod kojih je izražena otvorenost prema iskustvu u restriktivnim okolnostima mogu otežano funkcionisati i biti sklone rizičnim ponašanjima, dok osobe sa slabo razvijenom otvorenosću prema iskustvu mogu pokazivati rigidnost, konzervativnost kao i teškoću prilagođavanja na bilo kakve promene. **Pozitivna valenca** je jedna od dve dimenzije samoevaluacije koja zauzima značajno mesto u sedmofaktorskom modelu. Može biti jedan od preduslova mentalnog zdravlja. Ekstremno uvećanje na ovoj dimenziji upućuje na izraziti osećaj superiornosti, egocentrizam i narcizam. Suprotno, izrazito umanjenje se javlja kod osoba sa nedostatkom samopoštovanja i snishodljivih. Ove osobe imaju sliku o sebi razvijenu na nižim očekivanjima i njima ne prija kada su u centru pažnje (Smederevac, Mitrović i Čolović 2010). **Negativna valenca** u originalnom istraživanju Telegena i Volera odnosi se na doživljaj sebe kao loše osobe i karakteristična je za depresivni kognitivni stil. U istraživanjima Snežane Smederevac (prema: Smederevac, Mitrović, Čolović 2010) negativna valenca – pored negativne samoevaluacije karakteristične za depresivni kognitivni stil – uključuje i spremnost da se sebi pripiše uloga opasne osobe. Ova dimenzija sadrži dve uže crte: manipulativnost i negativnu sliku o sebi. Na kognitivnom planu manipulativnost podrazumeva izraženu tendenciju da se ostvari neki cilj po svaku cenu. Osobe koje imaju izraženu ovu osobinu su sklone dominaciji i ističu, usled nedostatka uvida u problematičnost moralnosti vlastitog stava, svoje lukavstvo ili sklonost spletkama kao poželjnu osobinu.

Ispitivanje samoefikasnosti kod srednjoškolaca ima poseban značaj, jer tokom ovog perioda dolazi do brojnih promena koje mogu uticati na procenu sopstvenih sposobnosti. Pre svega, tu su znatne promene na individualnom nivou koje predstavljaju rezultat fizičkog, kognitivnog, emocionalnog i socijalnog razvoja. Za ovaj period je karakteristično da uticaj porodice postepeno slabi i ustupa mesto drugim činiocima, prvenstveno vršnjacima. Prelaskom u srednju školu adolescenti se suočavaju sa drugačijim načinom školovanja, zahtevima i obavezama. Poznato je da tokom ovog perioda dolazi do povećanja učestalosti ispoljavanja različitih oblika problematičnih ponašanja, s tim da je u većini slučajeva reč o prolaznoj razvojnoj krizi. Samoefikasnost utiče na funkcionisanje srednjoškolaca u novim životnim okolnostima, ali i individualne promene i promene u okruženju utiču na oblikovanje samoefikasnosti. Zahvaljujući razvijenijim kognitivnim sposobnostima, adolescenti postepeno formiraju stabilniju procenu sopstvenih sposobnosti u odnosu na raniji period.

Originalan Bandurin koncept samoefikasnosti (Bandura 1977) odnosio se na specifičnu, situacionu procenu sopstvene efikasnosti. On je mišljenja da preciznu predikciju ljudskog ponašanja omogućavaju jedino mere samoefikasnosti koje su tačno prilagođene i usko ograničene na područje psihičkog funkcionisanja koje se procenjuje. Takođe, naglašava da je svako uverenje veoma osetljivo na varijacije u situacijama i zadacima, tako da promene u njima preoblikuju i usmeravaju pravac delovanja koji će generisati rezultate u vidu pozitivnih ili negativnih efekata. Zbog toga je važno da se kod ispitivanja ishoda samoefikasnosti obrati pažnja na kontekstualne faktore. Prema Bandurinoj (1999) socijalno-kognitivnoj teoriji pojedinci poseduju lični sistem koji im pomaže u ostvarivanju kontrole nad mislima, osećanjima, motivacijom i akcijom. Ovaj lični sistem uključuje afektivne i kognitivne strukture i omogućava upotrebu mehanizama kojima će se opažati, regulisati i evaluirati ponašanje. Kroz procese lične provere, koji uključuju i percepciju samoefikasnosti, pojedinci procenjuju vlastita iskustva i misaone procese. Teorija o samoefikasnosti pretpostavlja da se svi procesi psihičkih promena u ponašanju događaju kroz promene u ličnoj percepciji samoefikasnosti (Ivanov 2007). Potrebno je naglasiti da se procene samoefikasnosti ne odnose na stvarne veštine koje neko poseduje nego na procene što neko može učiniti bez obzira na stvarne veštine koje ima (Ivanov 2007). U teoriji samoefikasnosti dva su osnovna tipa očekivanja u procesu

realizacije ponašanja usmerenog ka cilju: očekivanje efikasnosti i očekivanje ishoda. Očekivanje ishoda odnosi se na verovanje pojedinca da će neko ponašanje dovesti do željenog ishoda, a očekivanje lične efikasnosti na uverenje pojedinca da je sposoban da ostvari ponašanje koje će voditi takvom ishodu (Ivanov 2007). Samoefikasnost snažno determinira buduće ponašanje i određuje količinu napora koji će ljudi uložiti u određenim situacijama. Prema tome pojedinci koji poseduju viši stepen lične efikasnosti lakše se odlučuju na preduzimanje potrebnih akcija, ulagaće više napora da bi ostvarili ciljeve i biće istrajniji ako se pojave neočekivani problemi. Samoefikasnost nije nasledna osobina, već se razvija tokom vremena, počev od detinjstva kroz sticanje novih iskustava (Maddux 2002). Bandura kao osnovne izvore informacija na osnovu kojih pojedinac može formirati verovanja o samoefikasnosti navodi (Bandura 1997): Vlastito iskustvo, Posredno iskustvo, Verbalnu persuaziju (socijalni signali), Psihofiziološka stanja, Imaginarna iskustva. Očekivanja samoefikasnosti variraju kroz tri dimenzije: veličinu, snagu i opštost. Veličina se odnosi na broj „koraka“ u ponašanju za koje osoba misli da ih može uspešno ostvariti. Snaga se odnosi na stepen uverenja osobe da može uspešno ostvariti određena ponašanja. Opštost se odnosi na to koliko se iskustva ličnog uspeha ili neuspeha, koja utiču na očekivanja samoefikasnosti u specifičnim situacijama, generalizuju na očekivanja samoefikasnosti u sličnim aktivnostima ili sličnom kontekstu. Bandura (1997) je smatrao da ljudi žele izbeći zadatke i situacije za koje veruju da prelaze njihove mogućnosti, odnosno, da uzimaju zadatke i aktivnosti za koje veruju da ih mogu savladati. Stoga, kad su percepcije samoefikasnosti visoke, osoba će se angažovati u zadacima koji podstiču razvoj njenih veština i sposobnosti, ali kad je percepcija samoefikasnosti niska, osoba se neće angažovati u novim zadacima koji bi joj mogli pomoći u usvajanju novih veština. Izbegavanjem ovih zadataka neće dobiti nikakvu korektivnu povratnu informaciju da opovrgne negativne percepcije samoefikasnosti. Ispitivanja su potvrdila da je optimalna procena samoefikasnosti ona koja malo nadmašuje učenikove stvarne sposobnosti, jer takvi učenici češće biraju izazovne zadatke, ulažu više napora, istrajniji su i doživljavaju manje anksioznosti koja bi mogla da ima negativan uticaj na postignuće (prema: McCormicki & McPherson 2003). Procene efikasnosti variraju s obzirom na vrstu aktivnosti i na specifičnost situacije u kojoj se procena vrši. Bandura je mišljenja da preciznu predikciju ljudskog ponašanja

omogućavaju jedino mere samoefikasnosti koje su tačno prilagođene i usko ograničene na područje psihičkog funkcionisanja koje se ispituje. Ovde treba posebno naglasiti Bandurin stav da globalna percepcija samoefikasnosti ne može biti pokazatelj situacionih očekivanja lične efikasnosti. Globalne mere obično uključuju tvrdnje od kojih mnoge nisu relevantne za područje funkcionisanja koje se analizira (Bezinović 1988).

Dosadašnja istraživanja koja su pokušala da daju odgovor o odnosu osobina ličnosti i doživljaja samoefikasnosti sprovedena su oslanjajući se na petofaktorski model, i pokazuju postojanje povezanosti između osobina ličnosti i doživljaja samoefikasnosti. Istraživanje Hartmana (Hartman 2006) pokazuje da su Savesnost i Ekstraverzija u pozitivnoj korelaciji sa samoefikasnošću, a Neuroticizam u negativnoj. Otvorenost za iskustvo pokazuje pozitivnu povezanost sa dimenzijama koje se odnose na kreativnost, a dimenzija Saradljivosti nije bila od značaja. U osnovi Bandurine teorije je situacionističko shvatanje ljudskog ponašanja ali se i Bandura slaže da postoje neki uslovi pod kojima se procene samoefikasnosti mogu generalizovati kroz različite aktivnosti.

Iz svega navedenog, proizilazi da razvoj samoefikasnosti snažno determiniše buduće ponašanje u ostvarivanju cilja jer pokreće akciju, određuje količinu napora koji treba uložiti, istrajnost pri suočavanju sa preprekama i rezilijentnost u neželjenim situacijama.

METODOLOŠKI OKVIR

Problem istraživanja

Ispitati prediktivnu moć osobina ličnosti u predviđanju samoefikasnosti kod učenika prvog i četvrtog razreda srednje škole.

Osnovni cilj istraživanja

Utvrđiti prediktivnu moć osobina ličnosti u predviđanju samoefikasnosti kod učenika prvog i četvrtog razreda srednje škole.

Opšta hipoteza istraživanja

Očekuje se da postoji prediktivna moć osobina ličnosti u predviđanju samoefikasnosti kod učenika prvog i četvrtog razreda srednje škole.

Varijable

Nezavisne varijable: *Osobine ličnosti* – definisane u skladu sa sedmofaktorskim modelom Velikih pet plus dva (Smederevac, Mitrović i Čolović 2010) obuhvataju sledećih sedam dimenzija: Neuroticizam, Ekstraverzija, Savesnost, Agresivnost, Otvorenost prema iskustvu, Pozitivna valenca i Negativna valenca. Razred – I i IV razred srednje škole.

Zavisne varijable: *Samoefikasnost* – U ovom istraživanju ispitivaće se sledeće dimenzije samoefikasnosti: Socijalna, Akademska, Emocionalna, Opšta.

Kontrolne varijable: Pol (muški i ženski), mesto stanovanja (Kosovska Mitrovica i Leskovac).

Instrumenti

Upitnik Velikih pet plus dva (VP+2; Smederevac, Mitrović i Čolović 2010) – skraćena verzija, koja sadrži 70 ajtema, kojom se procenjuje sedam dimenzija ličnosti: Neuroticizam, Ekstraverzija, Savesnost, Agresivnost, Otvorenost prema iskustvu, Pozitivna valenca i Negativna valenca. Svaka skala se sastoji od 10 ajtema uz predloženu petostepenu skalu Likertovog tipa za odgovaranje, pri čemu najniži stepen slaganja označava „uopšte se ne slažem“, a najviši „potpuno se slažem“. U istraživanju Smederevac i saradnika (Smederevac i sar. 2010) pouzdanost se kreće u rasponu od $\alpha = .80$ do $\alpha = .88$. U našem istraživanju pouzdanost se kreće u rasponu od $\alpha = .46$ do $\alpha = .84$, najveću pouzdanost je pokazala subskala Neuroticizma ($\alpha = .84$). Pouzdanost ostalih subskala: Ekstraverzija ($\alpha = .778$), Savesnost ($\alpha = .759$), Agresivnost ($\alpha = .785$), Otvorenost prema iskustvu ($\alpha = .489$), Pozitivna valenca ($\alpha = .770$), Negativna valenca ($\alpha = .464$).

Upitnik samoefikasnosti za decu (Self-efficacy Questionnaire for Children-SEQ-C; Muris 2001) namenjen ispitivanju dečijeg osećanja samoefikasnosti u tri područja: Akademske, Socijalne i Emocionalne. Upitnik se sastoji od 24 ajtema uz predloženu petostepenu skalu (1 = uopšte ne, a 5 = u potpunosti da). Socijalna samoefikasnost (9 ajtema) odnosi se na percepiranu sposobnost za odnose sa vršnjacima, odnosno na asertivnost. Akademska samoefikasnost (8 ajtema) podrazumeva percepiranu mogućnost snalaženja u

učenju i školskom gradivu, odnosno na ispunjavanja školskih očekivanja. Emocionalna samoeфикаsnost (7 ajtema), označava percepiranu sposobnost suočavanja sa negativnim emocijama. Opšta samoeфикаsnost, podrazumeva integraciju sva tri aspekta samoeфикаsnosti.

U istraživanju koje je sprovedela grupa autora (Macuka, Kramar i Vulić-Prtorić 2004) na uzorku hrvatskih ispitanika, pouzdanost se kreće u rasponu od $\alpha=.78$ do $\alpha=.87$. Pouzdanost na našem uzorku se kreće u rasponu od $\alpha=.62$ do $\alpha=.77$, najveću pouzdanost je pokazala subskala Opšta samoeфикаsnost ($\alpha=.77$). Pouzdanost ostalih subskala: Socijalna samoeфикаsnost ($\alpha=.616$), Akademska ($\alpha=.677$), Emocionalna ($\alpha=.730$).

Uzorak

U istraživanju je učestvovalo 100 ispitanika, 50 učenika srednje škole iz Kosovske Mitrovice i 50 učenika srednje škole iz Leskovca. Uzorak je prigodan i ujednačen s obzirom na pol. U Kosovskoj Mitrovici i Leskovcu je ujednačen broj ispitanika koji pohađaju prvi i četvrti razred, odnosno po 25 učenika.

Postupak istraživanja

Istraživanje je sprovedeno tokom marta meseca (2014) na području Kosovske Mitrovice i Leskovca. Ispitanicima su upitnici zadavani grupno, a samo ispitivanje je anonimno.

REZULTATI I DISKUSIJA

U cilju ekonomičnijeg prikaza, biće predstavljeni samo statistički značajni rezultati.

Tabela 1: Multipla regresiona analiza (Enter postupak): osobine ličnosti kao prediktori
Opšte i Socijalne samoefikasnosti kod učenika prvog razreda srednje škole

		Opšta samoefikasnost		
		Beta (β)	Stat. znač.	Sažet prikaz modela
Dimenzije osobina ličnosti	Otvorenost	.63**	.00	R=.62 R ² =.39 p=.00
		Socijalna samoefikasnost		
		Beta (β)	Stat. znač.	Sažet prikaz modela
Dimenzije osobina ličnosti	Otvorenost	.58**	.00	R=.65 R ² =.42 p=.00

** Statistički značajno na nivou .01

Tabela 2: Multipla regresiona analiza (Enter postupak): osobine ličnosti kao prediktori
Akademske i Emocionalne samoefikasnosti kod učenika prvog razreda srednje škole

		Akademska samoefikasnost		
		Beta (β)	Sig.	Sažet prikaz modela
Dimenzije osobina ličnosti	Savesnost	.46*	.02	R=.52 R ² =.27 p=.05
		Emocionalna samoefikasnost		
		Beta (β)	Sig.	Sažet prikaz modela
Dimenzije osobina ličnosti	Otvorenost	.54*	.02	R=.55 R ² =.31 p=.02

*Statistički značajno na nivou .05

Regresiona analiza je pokazala da je kod učenika prvog razreda, Otvorenost prema iskustvu statistički značajan prediktor Socijalne, Opšte i Emocionalne samoefikasnosti, dok je Savesnost statistički značajan prediktor Akademske samoefikasnosti. Otvorenost prema iskustvu je osobina koja obuhvata intelektualnu radoznalost, širok krug interesovanja i otvorenost za promene. Izdvajanje Savesnosti kao najvažnijeg prediktora Akademske samoefikasnosti, mogli smo i očekivati, jer je Savesnost jedina dimenzija koja se odnosi na stav prema obavezama. Oni kod kojih je savesnost izraženija imaju pozitivniji stav prema obavezama, odgovorniji su i maksimalno posvećeni zadacima. Savesne osobe su istrajne, samodisciplinovane, pa njihov stil ponašanja često vodi ka visokom postignuću (Smederevac i sar. 2010).

Tabela 3: Multipla regresiona analiza (Enter postupak): osobine ličnosti kao prediktori aspekta Opšte i Socijalne samoefikasnosti kod učenika četvrtog razreda srednje škole

		Opšta samoefikasnost		
		Beta (β)	Sig.	Sažet prikaz modela
Dimenzije				R=.56
osobina	Neuroticizam	-.33*	.04	R ² =.31
ličnosti				p=.02
		Socijalna samoefikasnost		
		Beta (β)	Sig.	Sažet prikaz modela
Dimenzije				R=.50
osobina	Ekstraverzija	.43**	.01	R ² =.25
ličnosti				p=.04

** Statistički značajno na nivou .01   *Statistički značajno na nivou .05

Rezultati pokazuju da se kao značajan prediktor Opšte samoefikasnosti jedino izdvojila dimenzija Neuroticizam, ali u negativnom smeru (veći stepen izraženosti Neuroticizma je povezan sa manjim stepen izraženosti Opšte samoefikasnosti) dok se dimenzija Ekstraverzija pokazala kao dobar prediktor Socijalne samoefikasnosti. Za Akademske i

Emocionalnu samoefikasnost, kod učenika četvrtog razreda nisu nađeni statistički značajni prediktori. Ekstraverzija je dimenzija individualnih razlika u stepenu reaktivnosti na spoljašnje okruženje. S obzirom na to da većina svakodnevnih aktivnosti podrazumeva interakciju s drugim ljudima, nije neobično što je uobičajena komponenta Ekstraverzije upravo socijabilnost. Ekstravertne osobe, u potrazi za stimulacijom, češće traže društvo drugih i njihovo ponašanje se doživljava kao druželjubivost i spontanost (Smederevac i sar. 2010). Prethodno navedeni rezultati, da se kod prve godine svi aspekti samoefikasnosti mogu predvideti nekom dimenzijom ličnosti, dok se kod četvrte godine mogu predvideti samo Socijalna i Opšta samoefikasnost, mogu se protumačiti većim iskustvom, pa samim tim i znanjem i zrelošću koje je stečeno tokom srednjoškolskog obrazovanja.

Tabela 4: Razlike u stepenu izraženosti osobina ličnosti s obzirom na mesto stanovanja kod učenika prvog razreda

	Mesto	AS	SD	T statistik	Df	Stat. značajnost
Ekstraverzija	KM	4,24	,66	2,01*	47,7	,05
	LE	3,85	,71			
Otvorenost	KM	3,99	,63	1,97*	46,5	,05
	LE	3,60	,75			
Poz. valenca	KM	3,53	,59	2,05*	47,7	,05
	LE	3,18	,63			

*Statistički značajno na nivou .05

Tabela 5: Razlike u stepenu izraženosti osobina ličnosti s obzirom na mesto stanovanja kod učenika četvrtog razreda

	Mesto	AS	SD	T statistik	Df	Stat. značajnost
Otvorenost	KM	3,81	,58	-2,13*	34,7	,04
	LE	4,38	1,20			

*Statistički značajno na nivou .05

Ispitivanjem osobina ličnosti u odnosu na mesto stanovanja, dobijeni su zanimljivi nalazi. Dimenzije Ekstraverzija, Otvorenost prema iskustvu i Pozitivna valenca su pokazale veći stepen izraženosti kod učenika iz

Kosovske Mitrovice, što se može objasniti razlikom u vrsti škola koje pohađaju. Treba imati u vidu da učenici u Kosovskoj Mitrovici pohađaju medicinsku školu, koja u okolini važi za prestižnu, dok srednju školu stručne sprema (Drvno-prerađivačka škola iz Leskovca) upisuju učenici slabijeg uspeha. Na dimenziji Otvorenost prema iskustvu utvrđene su bitne razlike. U prvoj godini pomenuta dimenzija je pokazala veću izraženost kod učenika iz Kosovske Mitrovice, dok u četvrtoj kod učenika iz Leskovca. Rezultat da učenici iz Medicinske škole u Kosovskoj Mitrovici imaju izraženiju Otvorenost prema iskustvu ima veze sa obrazovnim profilom, tj. sa strukturom učenika koji biraju i upisuju ove škole. Medicinska škola je mnogo popularnija i upisuju je bolji đaci, za koje se može pretpostaviti i da su inteligentniji, imaju šira interesovanja, otvoreniji su za učenje, novine i sl. u odnosu na učenike koji upisuju obrazovne profile u Drvno-prerađivačkoj školi u Leskovcu. S druge strane, Leskovac je ipak povoljnija sredina za mlade nego Kosovska Mitrovica. U Leskovcu su mladi slobodniji, verovatno se više kreću, imaju više mogućnosti za bavljenje različitim aktivnostima nego u Kosovskoj Mitrovici. Moglo bi da se pretpostavi da se mladi od 15 do 19 godina u Kosovskoj Mitrovici, zbog specifičnih uslova života nekako zatvaraju, ostaju u nekom skućenom svetu, okruženje im ne podstiče otvorenost, radoznalost, avanturistički duh. U tom istom životnom periodu, mladi u Leskovcu verovatno „rastu“ jer se okreću novim aktivnostima koje im se nude u okruženju, izvan porodice, tako šire vidike, to im podstiče razvoj novih interesovanja. Pretpostavljamo da bi ovo moglo da bude objašnjenje zašto leskovački maturanti, iako su učenici manje poželjne škole, prestižu svoje vršnjake iz Kosovske Mitrovice u pogledu stepena izraženosti ove dimenzije ličnosti.

Tabela 6: Razlike u stepenu izraženosti različitih aspekata samoeфикаsnosti s obzirom na mesto stanovanja kod učenika prvog razreda

	Mesto	AS	SD	T statistik	Df	Stat. značajnost
Socijalna samoeфикаsnost	KM	4,32	,46	4,14**	46,1	,00
	LE	3,72	,56			
Opšta samoeфикаsnost	KM	3,97	,40	3,25**	45,8	,00
	LE	3,54	,50			

** Statistički značajno na nivou .01

Tabela 7: Razlike u stepenu izraženosti različitih aspekata samoeфикаsnosti s obzirom na mesto stanovanja kod učenika četvrtog razreda

	Mesto	AS	SD	T statistik	Df	Stat. značajnost
Emocionalna samoeфикаsnost	KM	3,52	,75	2,29*	46,3	,03
	LE	2,98	,91			
Opšta samoeфикаsnost	KM	3,76	,41	2,71*	47,5	,01
	LE	3,46	,37			

* Statistički značajno na nivou .05

S obzirom na mesto stanovanja, izraženost aspekata samoeфикаsnosti je uočena samo kod učenika iz Kosovske Mitrovice. Aspekti Socijalna i Opšta samoeфикаsnost su izraženiji kod učenika prvog razreda iz Kosovske Mitrovice, a kod učenika četvrtog razreda aspekti Emocionalna i Opšta samoeфикаsnost pokazuju veću izraženost opet kod učenika iz Kosovske Mitrovice. Za tumačenje ovog rezultata možemo se pozvati na istraživanje Genc, Pekić i Matanović (Genc, Pekić, i Matanović 2013), sprovedeno na prigodnom uzorku od 269 studenata oba pola Univerziteta u Novom Sadu, koje su pronašle negativnu korelaciju između Opšte samoeфикаsnosti i psihofizičkog zdravlja, odnosno da osobe sa izraženijom Opštom samoeфикасноšću više zadataka iz okoline tumače kao izazov, pa su samim tim češće pod stresom. Kako učenici iz Kosovske Mitrovice žive u konfliktnom području i gotovo konstantno su izloženi stresu, možemo pretpostaviti da su na taj način imali više situacija u kojima su suočavanjem i adaptacijom na stres, imali mogućnost za veće razvijanje samoeфикаsnosti. Učenici iz Leskovca u svojoj sredini nisu bili izloženi takvoj vrsti iskustva čime možemo objasniti dobijenu razliku.

ZAKLJUČAK

Tokom poslednje dve decenije konstrukt samoefikasnosti privlači pažnju velikog broja naučnika i stručnjaka u oblasti obrazovno-vaspitnog rada sa decom i omladinom. Samoefikasnost je sama po sebi od izuzetnog značaja jer utiče na naše izbore u životu, utiče na nivo motivacije, na otpornost na stres, kao i na ukupno socijalno funkcionisanje pojedinca. Usled toga, važno je da se tokom srednjoškolskog perioda učenici osnaže i da im se pomogne u pozitivnom razvoju samoefikasnosti koja će vremenom pojačati motivaciju, napor i istrajnost u realizaciji zadataka. Rezultati samog istraživanja mogu biti od značaja za stručnjake koji se bave savetodavnim radom, kako bi kroz svoj rad pomogli nastavnicima da povećaju doživljaj samoefikasnosti podstičući razvoj onih osobina koje su prediktori samoefikasnosti.

Radi preciznijih i možda raznovrsnijih rezultata, predlažemo budućim istraživačima da u svom radu uključe veći broj ispitanika iz sva četiri razreda srednjih škola, kako bi mogli da prate povezanost osobina ličnosti i stepen razvijanja samoefikasnosti tokom sazrevanja, jer je pitanje da li su u našem skromnom istraživanju uzorci dovoljno veliki da bi se moglo sa tačnom preciznošću govoriti da zaista postoje razlike između osobina ličnosti i samoefikasnosti ili se razlike slučajno pojavljuju između ove dve generacije zbog sredine u kojoj žive i vrste škole koje pohađaju.

LITERATURA

- Bandura, A. (1977). Self-efficacy; Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84, 191–215. Retrieved March 02, 2014 from: <http://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura1977PR.pdf>
- Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of personality. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 154–196). New York: The Guilford Press.
- Bezinović, P. (1988) Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- Čolović, P., Mitrović D. i Smederevac, S. (2005). Evaluacija modela pet velikih u našoj kulturi primenom u pitnika FIBI, *Psihologija*, vol.38 (1), 55–76.
- Feingold, A. (1994). Gender differences in personality: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, Vol.116, no.3, 429–456.
- Genc, A., Pekić, J. & Matanov, J. (2013). Mehanizmi suočavanja sa stresom, optimizam i generalna samoeфикаsnost kao prediktori psihofizičkog zdravlja. *Primenjena psihologija*, 6(2), 155–174.
- Hartman, O. R. (2006). *The Five-Factor model and career Self-efficacy: general and domain-specific relationships*. Nepublikovana doktorska disertacija. Državni univerzitet Ohaja. Ohajo. Retrieved March, 05. 2014. from: <http://etd.ohiolink.edu/sendpdf.cgi/Hartman%20Robert%20Owen.pdf?osu1147867278>
- Ivanov, L. (2007) *Značenje opće, akademske i socijalne samoeфикаsnosti te socijalne podrške u prilagodbi studiju*. Magistarski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- Knežević, G., Radović, B. i Opačić, G. (1997). Evaluacija „Big Five“ modela ličnosti kroz analizu inventara ličnosti NEO PI-R. *Psihologija*, 1–2, 7–40.
- Lynn, R. & Martin, T. (1997). Gender differences in Extraversion, Neuroticism and Psychoticism in 37 nations. *Journal of Social Psychology*, vol.137(3), 369–373.

- Maddux, J. E. (2002). Self-efficacy: The power of believing you can. In C.R. Snyder & S.J. Lopez (Eds.). *Handbook of positive psychology* (277–287). New York: Oxford University Press.
- McCormick, J. & McPherson, G. (2003). The role of self-efficacy in a musical performance examination: An exploratory structural equation analysis. *Psychology of Music*, 31(1), 37–51.
- Smederevac, S. (2000). *Istraživanje faktorske strukture ličnosti na osnovu leksičkih opisa ličnosti u srpskom jeziku*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Smederevac, S. (2002). *Govor i ličnost ili govor ličnosti*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Smederevac, S. i Mitrović, D. (2006). *Ličnost – metodi i modeli*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Smederevac, S., Mitrović, D. i Čolović, P. (2010). *Velikih pet plus dva (VP+2) – primena i interpretacija*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.

Jelena Maksimović

Aleksandra Simčević

Nevena Đorđević

Ana Stevanović

PERSONAL TRAITS AS INDICATORS OF SELF-EFFICACY
WITH HIGH-SCHOOL STUDENTS OF FIRST AND FOURTH GRADE

The point of this research was to determine if characteristics of personalities are significant indicators of self-efficacy with high-school students of first and fourth grade. The research was conducted on sample of 100 examine of both genders (38 male, 62 female), first and fourth grade (50 of first, 50 of fourth) high school students from Kosovska Mitrovica and Leskovac. For evaluation of a degree of expression of personality characteristics questionnaire Big five plus two was used – VP+2 and Self - efficacy Questionnaire for Children-SEQ-C. It is determined that characteristics of personality are partially good indicators of different aspects of self-efficacy. Regression analysis showed that openness towards experience with students of first grade are a good indicator of Social ($\beta = .58$, $\text{sig} < .01$), General ($\beta = .63$, $\text{sig} < .01$) and Emotional ($\beta = .54$, $\text{sig} < .05$) self-efficacy, while conscientiousness is a good indicator of Academic self-efficacy ($\beta = .46$, $\text{sig} < .05$). The results further show that with students of fourth grade exists a statistically significant difference with expression of personality characteristics Neuroticism and General self-efficacy ($\beta = -.33$, $\text{sig} < .05$), Extraversion and social self-efficacy ($\beta = .43$, $\text{sig} < .01$). For Academic and Emotional self-efficacy, with fourth grade students, statistically meaningful indicators were not found.

Key words: characteristics of personality, self-efficacy, high school students